

Conceptkerndoelen kunst en cultuur

Concept- kerndoelen

Kunst en cultuur

November 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Dit is een uitgave van:

SLO, in opdracht van het ministerie van OCW

Aan deze conceptkerndoelen hebben meegewerkt:

Vanuit SLO: Viola van Lanschot Hubrecht, Moniek Warmer

Leden van het [kerndoelenteam](#) kunst en cultuur, bijgestaan door de [advieskring](#) en diverse experts.

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN:

1.8055.884

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	6
Leeswijzer	10
Karakteristiek kunst en cultuur	12
Kenmerken van het leergebied kunst en cultuur	12
Samenhang binnen het leergebied	12
Samenhang met andere leergebieden	13
Kerdoelen	15
Overzicht domeinen en kerndoelen kunst en cultuur	15
Domein A Artistiek creatief vermogen	16
Kerndoel 1 Creatieve maak- en denkstrategieën	16
Kerndoel 2 Reflecteren op creatieve vermogens	18
Kerndoel 3 Betekenis geven	19
Domein B Maken en betekenis geven	20
Kerndoel 4 Verbeelden en creëren	20
Kerndoel 5 Kunstzinnige technieken en vaardigheden	21
Domein C Meemaken en betekenis geven	22
Kerndoel 6 Kunst en cultuur beleven	22
Kerndoel 7 Kunst en cultuur in context	24
Begrippenlijst kunst en cultuur	25

Voorwoord

De volgende stap op weg naar actuele kerndoelen!

Leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt hun talenten te ontwikkelen. Wat moet je kennen, kunnen en ervaren om nu – en later als volwassene – actief mee te kunnen doen in de samenleving? Goed onderwijs vraagt om een doorlopend debat over wat waard is om te leren. De uitkomsten daarvan leggen we vast in het landelijk curriculum.

Het afgelopen jaar hebben vijf kerndoelenteams gewerkt aan conceptkerndoelen voor de leergebieden mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport en de moderne vreemde talen.

Met trots presenteren we de conceptkerndoelen voor kunst en cultuur. Het is de volgende stap richting een actueel curriculum, want met deze oplevering liggen er nu voorstellen voor álle leergebieden. Zo bouwt SLO samen met de onderwijssector aan kerndoelen voor het primair onderwijs, de onderbouw voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs.

Voor de kwaliteit van het onderwijs is alleen meer nodig dan een landelijk curriculum. Kerndoelen zijn een belangrijk voorwaarde, maar geen garantie op goed onderwijs. De werkelijke kwaliteit van het onderwijs vindt plaats in de school, waar leraren met kennis over doelen, de manier waarop ze ervoor zorgen dat de leerling leert, toetsing en leerlingen onderwijzen.

De oplevering van deze conceptkerndoelen markeert het eindpunt van de ontwikkelfase.

We nodigen je van harte uit om mee te denken in de komende fase waarin de conceptkerndoelen worden beproefd op de verwachte bruikbaarheid in de onderwijspraktijk. Met de opgehaalde feedback worden de conceptkerndoelen verder aangescherpt. Daarnaast heeft de Tweede Kamer gedebatteerd over het curriculum. Politieke besluitvorming naar aanleiding van dit debat kan ook invloed hebben op de definitieve kerndoelen die SLO voornemens is voor het einde van 2025 op te leveren.

Op dit moment willen we de leden van het kerndoelenteam, alle experts, de leden van de advieskring en alle andere mensen die feedback hebben gegeven,

hartelijk bedanken voor hun inzet en expertise. Alle kritische blikken hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van deze conceptkerndoelen.

Namens SLO,
Jindra Divis – voorzitter bestuur

Inleiding

In opdracht van het ministerie van OCW werkt SLO samen met de onderwijssector aan een nieuw en actueel curriculum. Voor het primair onderwijs, de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs is dit vastgelegd in kerndoelen.

Op dit moment leveren we de conceptkerndoelen op van mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport en de moderne vreemde talen op. Samen met de eerder opgeleverde conceptkerndoelen Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid liggen er nu voorstellen voor alle leergebieden. Zo ontstaat er zicht op wat het nieuwe curriculum inhoudt.

In deze oplevering vindt u de conceptkerndoelen kunst en cultuur.

Ontwikkelfase

In 14 maanden heeft een speciaal ingericht kerndoelenteam voorstellen uitgewerkt. Dit team bestond uit leraren po, vo en (v)so, vakexperts en curriculumexperts die onder leiding van een procesregisseur hebben gewerkt aan vijf tussenproducten. Een zorgvuldig samengesteld team en uitgewerkt proces met acht meerdaagse sessies en tussentijdse afstemmingsmomenten.

Het kerndoelenteam is gedurende deze periode bijgestaan door een advieskring. Deze door SLO samengestelde advieskring bestond uit vertegenwoordigers van (maatschappelijke) organisaties, zoals vakverenigingen, lerarenopleidingen, netwerken en voor de inhoud van het leergebied belangrijke maatschappelijke organisaties. De advieskring gaf tussentijds feedback op de producten en het eindresultaat.

Daarnaast zijn experts van het leergebied uitgenodigd om het kerndoelenteam te inspireren, inbreng te geven op een specifiek onderwerp of om feedback te geven. Deze experts zijn door het kerndoelenteam of SLO benaderd bij te dragen.

De toegankelijkheid van het onderwijs is belangrijk. Daarom is bij het ontwikkelen van de conceptkerndoelen zoveel mogelijk rekening gehouden met leerlingen die een visuele, auditieve/communicatieve of lichamelijke beperking hebben en met leerlingen met milde leerproblemen en/of gedragsproblemen. Een klankbordgroep met (praktijk)experts gaf het kerndoelen team feedback

over de herkenbaarheid van de voorstellen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Wettelijke opdracht

Kerdoelen gelden als de wettelijke opdracht voor elke school in het funderend onderwijs. De nieuwe generatie kerndoelen is concreter geformuleerd en omschreven in een doelzin met een uitwerking. Hiermee wordt duidelijk wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat iedere leerling in het po en in de onderbouw in het vo moet kennen, kunnen en hebben ervaren. De kerndoelen gelden eveneens voor alle leerlingen in het (v)so met het uitstroomprofiel vervolgonderwijs.

Daarnaast zijn kerndoelen opgebouwd volgens een vaste structuur en zo ontwikkeld dat scholen ruimte behouden voor een eigen schoolvisie en eigen keuzes voor accenten op basis van de leerlingenpopulatie of identiteit.

Een ambitieus en betekenisvol curriculum

De totale set kerndoelen voor het funderend onderwijs heeft twee belangrijke kenmerken:

Een ambitieus curriculum

Een ambitieus curriculum legt de basis voor rijk onderwijs voor alle leerlingen en vergroot gelijke kansen voor leerlingen. Dat krijgt vorm door naast aanbodsdoelen ook beheersings- en ervaringsdoelen te formuleren en de doorlopende leerlijnen te verbeteren. De lat ligt hoog, zonder verschillen tussen leerlingen uit het oog te verliezen.

Een betekenisvol curriculum

Betekenisvol onderwijs betekent dat het onderwijs een brede opdracht heeft. De totale set kerndoelen weerspiegelt dat het aanbod gericht is op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Geactualiseerde kerndoelen bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen. Kennis over jezelf, de ander en de wereld. Deze kennis is cruciaal voor het verwerven van vaardigheden. Kennis en vaardigheden zijn in de kerndoelen zoveel mogelijk in samenhang beschreven, zodat het onderwijs betekenisvol kan worden aangeboden aan leerlingen.

De conceptkerndoelen zijn per leergebied voor twee sectoren ontwikkeld: een brede set voor het primair onderwijs (inclusief speciaal onderwijs) en een set voor de onderbouw voortgezet onderwijs (inclusief voortgezet speciaal onderwijs). Waar nodig heeft het kerndoelenteam een specificatie voor leerjaar 3 havo-vwo ontwikkeld. De voorstellen bevatten een zogenoemde doelzin en de uitwerking daarvan ('het gaat hierbij om'). Tot slot eindigt ieder kerndoel met

'te denken valt aan'. Dit is een illustratie hoe het kerndoel uitgewerkt kan worden in het schoolcurriculum, maar wordt niet vastgelegd in de wet.

We onderscheiden vier soorten kerndoelen:

- aanbodsdoelen, die beschrijven wat er van scholen wordt verwacht;
- beheersingsdoelen, die beschrijven wat leerlingen moeten kennen en kunnen;
- ervaringsdoelen, die beschrijven welke inspanning we van leerlingen verwachten;
- hybride doelen, die een combinatie zijn van beheersings- en ervaringsdoelen.

Samenhang met andere leergebieden

Eerder leverde SLO de conceptkerndoelen op voor de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid. Vanwege het versterken van de basisvaardigheden kreeg SLO de opdracht om prioriteit te geven aan die leergebieden. Toch mag je deze leergebieden niet los zien van de vijf andere leergebieden. De kennis en vaardigheden van Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid, krijgen betekenis bij mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport en moderne vreemde talen, en andersom. Door de betekenisvolle en kennisrijke teksten bij mens en maatschappij werkt een leerling ook aan zijn leesvaardigheid. Hetzelfde geldt voor mens en natuur. Aan burgerschap wordt gewerkt binnen alle andere leergebieden. Zo geldt voor ieder leergebied dat – met de juiste manier waarop de leraar ervoor zorgt dat de leerling leert – afzonderlijke leergebieden elkaar versterken.

Kerndoelen ook voor het (voortgezet) speciaal onderwijs

Voor leerlingen die zeer moeilijk leren of meervoudig beperkt zijn en uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt ontwikkelt SLO functionele kerndoelen. Deze functionele kerndoelen zijn gericht op zelfredzaamheid, praktische toepassing en een passende plek in de maatschappij.

Hoe nu verder?

Deze oplevering is tegelijkertijd het startpunt voor de volgende fase. Daarin worden de conceptkerndoelen beproefd op de verwachte bruikbaarheid in de onderwijspraktijk. Met de opgehaalde feedback worden de conceptkerndoelen verder aangescherpt. Daarnaast heeft de Tweede Kamer gedebatteerd over het curriculum. Politieke besluitvorming naar aanleiding van dit debat kan ook invloed hebben op de definitieve kerndoelen die SLO voornemens is voor het einde van 2025 op te leveren.

We verwachten de aangescherpte kerndoelen voor mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport en moderne vreemde talen in 2025 op te leveren. Daarna start het ministerie van OCW het wetgevingstraject. Het ministerie besluit op welke manier en wanneer de kerndoelen landelijk worden ingevoerd.

De vertaling naar onderwijsaanbod

De implementatie van de kerndoelen zal aandacht vragen van scholen. Het kan bijvoorbeeld nodig zijn om leraren extra scholing te geven. Scholen hebben ook goede leerlijnen en ondersteunende materialen nodig. SLO gaat na de fase van beproeven aan de slag met deze leerlijnen. Deze worden niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel ondersteuning bij de vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum naar alle niveaus van het funderend onderwijs. Dit is niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals.

Leeswijzer

Om de inhoud, formulering en gedachtegang achter de conceptkerndoelen goed te kunnen interpreteren, is het raadzaam om de inhoud van deze publicatie te lezen in de volgorde waarin het is ontwikkeld. Allereerst heeft het kerndoelenteam een visie op het leergebied geformuleerd. Deze is verwoord in de karakteristiek. Vervolgens wordt een geordend overzicht gegeven van alle domeinen en de inhouden van de kerndoelen. Daarna volgen alle conceptkerndoelen in een vaste volgorde.

Gebruikte terminologie

In de conceptkerndoelen worden begrippen en termen gebruikt die wellicht niet voor iedereen even herkenbaar zijn. Het zijn vakspecifieke begrippen, die bekend zijn in het leergebied en voorkomen in de landelijke kennisbases van de lerarenopleidingen. De inhouden en formuleringen sluiten eveneens aan bij internationale ontwikkelingen en benamingen. Voor de doorlopende leerlijn worden in het po, de vo onderbouw en de vo bovenbouw dezelfde begrippen gehanteerd. Dit kan ertoe leiden dat in de conceptkerndoelen termen worden geïntroduceerd die minder bekend zijn. Daarom zijn alle in de kerndoelen gebruikte begrippen opgenomen in een [begrippenlijst](#).

Status

De conceptkerndoelen hebben geen formele status en worden in de fase van beproeven in de onderwijspraktijk getoetst op bruikbaarheid. Daarna worden de ze nog bijgesteld. Alles in deze publicatie blijft 'concept' totdat formele besluitvorming heeft plaatsgevonden en de kerndoelen zijn opgenomen in wet- en regelgeving en gepubliceerd.

Kijktips

Voor een helder begrip van het proces en de kern van het leergebied kunst en cultuur, kun je drie interessante video's bekijken.

- Jeroen Bron, programmamanager Kennisdeling & Ondersteuning SLO, legt uit wat de basis is van elk leergebied en wat nodig is om kerndoelen te formuleren. Bekijk [hier](#) het filmpje of scan de QR-code.

- Vervolgens neemt Jeroen Bron je mee in hoe de conceptkerndoelen zijn opgebouwd. Bekijk [hier](#) het filmpje of scan de QR-code.

- Moniek Warmer, curriculumexpert kunst en cultuur SLO, geeft een korte inleiding op de kern van het leergebied kunst en cultuur en de conceptkerndoelen. Bekijk [hier](#) het filmpje of scan de QR-code.

Meer informatie?

Wil je meer weten over de kerndoelen en hoe ze geactualiseerd zijn? Ga dan naar www.actualisatiekerndoelen.nl. De conceptkerndoelen van de vijf leergebieden zijn ook te vinden op www.opendata.slo.nl.

In september 2024 zijn de definitieve conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde opgeleverd. Het kerndoelenboekje van die leergebieden vind je hier:

In maart 2024 zijn de conceptkerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid opgeleverd. Momenteel worden deze conceptkerndoelen beproefd in de onderwijspraktijk. We leveren de definitieve conceptkerndoelen in 2025 op. Het kerndoelenboekje van die leergebieden vind je hier:

Karakteristiek kunst en cultuur

Kenmerken van het leergebied kunst en cultuur

In dit leergebied leren leerlingen door en over kunst en cultuur. Cultuur is alles wat mensen denken, doen en maken. Kunst is een uiting van cultuur. Met kunst geven mensen vorm en betekenis aan hun eigen ervaring en aan die van anderen. Ze doen dat door zelf werk te maken of door werk van anderen mee te maken: te ervaren. Door kunst leren leerlingen de ander en de wereld te begrijpen en hun eigen positie daarin te onderzoeken en te bepalen. Ook erfgoed is een vorm van cultuur. Het omvat die vormen van cultuur die een groep mensen op een bepaald moment de moeite waard vindt om te bewaren. Door erfgoed leren leerlingen betekenis te geven en waarde toe te kennen aan de omgeving. Cultuur, als geheel aan gebruiken en uitdrukkingsvormen, is veranderlijk.

In het leergebied kunst en cultuur krijgen alle leerlingen in primair onderwijs en de onderbouw van het voorgezet onderwijs de kans kunst te maken en te beleven op een manier die aansluit bij hun mogelijkheden, identiteit en culturele achtergrond. Tegelijk maken ze óók kennis met voor hen nog onbekende en nieuwe kunstzinnige en culturele uitingen. Met een rijk aanbod van kunst en cultuur ondersteunt de school leerlingen in hun artistieke en culturele ontwikkeling. Dit kan binnen de school en in de schoolomgeving. Leerlingen leren creatief te handelen en creatief te denken in de context van het leergebied. Ze maken kennis met verschillende vormen van kunst en met hedendaagse kunstpraktijken. Ze ontwikkelen hun zintuigen, ontdekken voorkeuren en onderzoeken persoonlijke drijfveren en ambities. In dit proces leren leerlingen samen successen te vieren, uit hun comfortzone te treden en om te gaan met emoties, en ontwikkelen ze lef en doorzettingsvermogen. Dit levert een bijdrage aan hun welbevinden.

Samenhang binnen het leergebied

De kern van dit leergebied draait om het maken van kunstzinnig werk, het beleven van kunst en cultuur, en het geven van betekenis aan uitingen van kunst en cultuur. Dit is een samenhangend geheel. Leerlingen leren omgaan met speelruimte, ze experimenteren, improviseren en spelen met kunstzinnige materialen en middelen en ontwikkelen hun creativiteit.

Het maken van kunst gaat verder dan het verbeelden van gevoelens en ervaringen. Leerlingen leren met uitingen van kunst te reageren op wat er in de maatschappij gebeurt. Ze geven vorm aan concepten en maken ontwerpen die een praktisch doel dienen. Leerlingen worden aangemoedigd creatieve en onderzoekende vaardigheden te gebruiken in een iteratief proces. Ze verkennen mogelijkheden, gebruiken zintuigen, proberen ideeën uit, leven zich in en

verwonderen zich. Experimenteren, kunst (re)produceren, samen kunst maken en meemaken, verbindt en bevordert interactie. Ze ontwikkelen creatieve vermogens. Ze spannen zich in om eigentijdse kunstvaktechnieken en -vaardigheden te gebruiken om te communiceren op een dansante, theatrale, beeldende, filmische en muzikale wijze, en combinaties hiervan. Ze leren met elkaar, en in een op de sector afgestemde vaktaal, over kunst en cultuur te praten. De artistieke ontwikkeling en het eigen of gezamenlijk resultaat presenteren ze aan elkaar en aan publiek.

Het meemaken van kunst dient als inspiratie voor het maken en richt zich op het ontwikkelen van kennis over kunst en cultuur. Dat betekent dat leerlingen kunst leren waarnemen en onderzoeken vanuit verschillende perspectieven, en dat ze betekenis leren toekennen aan kunst. Samen kijken, luisteren, denken en praten ze over kunst en cultuur. Ze maken kennis met de geschiedenis van kunst en de context waarin kunst is ontstaan. Zo leren ze met, van en over elkaar en de maatschappij. Dit verruimt hun kijk op de wereld en geeft inzicht in zowel hun eigen perspectief als dat van anderen.

In het primair onderwijs ligt de nadruk op het maken, waarnemen en beleven van kunst en cultuur. Leerlingen komen in contact met verschillende vormen van kunst en maken eigen werk. Ze praten en denken over kunst en leren over de context ervan. Deze lijn zet zich voort naar de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Hij verbreedt zich in het vo door vanuit kunsthistorisch perspectief (functie, tijd en plaats) kunst waar te nemen en te bevragen. Dit sluit aan bij de praktische en theoretische verdieping in de keuze-examenvakken kunst in de bovenbouw van de gemengde en theoretische leerweg (gl/tl) van het vmbo en havo/vwo. In de bovenbouw bestaat elk kunstvak, met uitzondering van CKV, uit een deel kunstvakpraktijk en een deel kunstvaktheorie waarin vaktheorie, kunstanalyse en kunsten in context opgenomen zijn. In de bovenbouw krijgen leerlingen die een kunstvak als examenvak kiezen in de gl/tl, havo en vwo, de mogelijkheid hun kennis en vaardigheden te verdiepen, te verfijnen en te koppelen aan hun persoonlijke toekomstwensen.

Samenhang met andere leergebieden

In het leergebied kunst en cultuur leren leerlingen betekenis te geven aan onderwerpen, thema's en de wereld om hen heen. Deze vaardigheden zijn ook van belang bij alle andere leergebieden. Zo levert het leergebied een bijdrage aan de burgerschapsopdracht door maken en meemaken van kunst te verbinden met actuele, maatschappelijke of politieke thema's. Leerlingen leren zich in te leven door werk, opvattingen of standpunten te bespreken en te bevragen.

Het leergebied kunst en cultuur legt de verbinding met mens en maatschappij op het gebied van erfgoed, cultuur en het historisch perspectief van kunst, en stimuleert het begrip over kunst en cultuur.

Het leergebied kunst en cultuur deelt met het leergebied mens en natuur het iteratief proces. Er zijn raakvlakken met materialen en verbindingstechnieken en het gebruik van bepaalde concepten als licht, geluid en frequentie.

Leerlingen hebben woorden nodig om kunstzinnige en culturele ervaringen te beschrijven, vergelijken, verklaren en hun eigen positie ten opzichte van cultuur te bepalen. Taal stimuleert het nadenken en redeneren over kunst en cultuur en verbetert de waarneming. Vaktaal speelt hierin een rol. Door beter te worden in de specifieke taal van de kunstvakken, verbeteren leerlingen hun vaardigheden in kijken, luisteren, het zich (mondeling) uiten en/of schrijven over kunst. Daarnaast is er samenhang met Nederlands en moderne vreemde talen op het gebied van expressie en communicatie in verschillende creatieve vormen van taal.

Tijdens het maken en meemaken van kunstzinnige en culturele uitingen gebruiken leerlingen reken-wiskundige en meetkundige kennis, vaardigheden en inzichten. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting bij het werken met verhoudingen, het bepalen van oppervlakte, het maken van geometrische vormen in de ruimte, het tekenen in perspectief, herkennen van patronen en structuren.

De samenhang tussen kunst en cultuur en digitale geletterdheid komt tot uiting bij het ontwerpen en maken van artistieke uitingen met behulp van digitale technologie. Ook bij het begrijpen en interpreteren van (complexe) digitale beelden wordt de samenhang tussen de beide leergebieden duidelijk.

Het artistiek creatief vermogen dat leerlingen in het leergebied kunst en cultuur ontwikkelen, leidt daarmee tot vaardigheden die ook essentieel zijn in andere leergebieden. Leerlingen die dit vermogen beheersen getuigen van een vrije, speelse en onderzoekende geest die verschillende mogelijkheden verkent, verbanden legt en alternatieven onderzoekt. Ze ontwikkelen vaardigheden om creatieve en innovatieve oplossingen te bedenken voor eigen werk en daarbij gebruik te maken van verbeeldingskracht en voorstellingsvermogen.

Kerdoelen

Overzicht domeinen en kerndoelen kunst en cultuur

Domein	Kerdoel po/so	Kerdoel onderbouw v(s)o
Artistiek creatief vermogen	1. Creatieve maak- en denkstrategieën	1. Creatieve maak- en denkstrategieën
	2. Reflecteren op creatieve vermogens	2. Reflecteren op creatieve vermogens
	3. Betekenis geven	3. Betekenis geven
Maken en betekenis geven	4. Verbeelden en creëren	4. Verbeelden en creëren
	5. Kunstzinnige technieken en vaardigheden	5. Kunstzinnige technieken en vaardigheden
Meemaken en betekenis geven	6. Kunst en cultuur beleven	6. Kunst en cultuur beleven
	7. Kunst en cultuur in context	7. Kunst en cultuur in context

De drie domeinen van het leergebied kunst en cultuur vormen de gemeenschappelijke kern die betrekking heeft op alle kunstdisciplines en zijn in verband met de doorlopende leerlijn van primair onderwijs naar onderbouw voortgezet onderwijs gelijk gehouden. De kern van het leergebied kunst en cultuur is uitgewerkt in de domeinen artistiek creatief vermogen, maken en betekenis geven en meemaken en betekenis geven. Het eerste domein staat in het teken van de ontwikkeling van het artistiek creatief vermogen en is vervolgens uitgewerkt in drie kerndoelen. Deze zijn gericht op de ontwikkeling van creativiteit in een artistieke context, op reflectieve vaardigheden en het toekennen van betekenis aan kunst en erfgoed in cultuur. In het domein maken en betekenis geven ligt de nadruk op het creëren van eigen werk met behulp van kunstzinnige technieken en vaardigheden. In het domein meemaken en betekenis geven is er aandacht voor het kijken en luisteren naar kunstzinnige uitingen en verdiepen leerlingen zich in de achtergrond van kunst. Kerndoelen één tot en met drie beschrijven vaardigheden die gekoppeld kunnen worden aan de inhoudsdoelen vier tot en met zeven.

Domein A Artistiek creatief vermogen

Kerdoel 1 Creatieve maak- en denkstrategieën

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling gebruikt creatieve maak- en denkstrategieën in een iteratief kunstzinnig proces en reflecteert op gemaakte keuzes.	De leerling gebruikt creatieve maak- en denkstrategieën in een iteratief kunstzinnig proces en reflecteert op gemaakte keuzes.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • omgaan met speelruimte: experimenteren, improviseren, spelen met materialen en technieken, met beweging, met spel, klank en instrumenten en combinaties daarvan; • onderzoeken van verschillende ideeën, mogelijkheden en oplossingen bij het maken van individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • gebruiken van ideeën van andere makers als inspiratie voor individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • gebruiken van bronnen als inspiratie voor individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • evalueren, met gebruik van vaktaal, van de keuzes in het proces en onderzoeken van verbeteringen. 	<ul style="list-style-type: none"> • omgaan met speelruimte en selecteren van creatieve strategieën bij het maken en meemaken; • onderzoeken van verschillende ideeën, mogelijkheden en oplossingen bij het maken van individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • gebruiken van ideeën, perspectieven en inzichten van andere makers als inspiratie voor individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • selecteren en gebruiken van analoge en digitale, visuele en auditieve bronnen, als inspiratie voor individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • evalueren, met gebruik van vaktaal, van de keuzes in het proces en onderzoeken van verbeteringen.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • zo veel mogelijk nieuwe ideeën uitproberen met technieken en materialen en daarbinnen keuzes maken; • een onderwerp kiezen en daar op verschillende manieren vorm aan geven; • ideeën van elkaar combineren om iets nieuws te maken; • kijken of luisteren naar werk van makers en ideeën gebruiken in eigen werk; 	<ul style="list-style-type: none"> • associëren bij het beschouwen van kunst, brainstormen, mindmapping, experimenteren met materialen, remixen, of het maken van prototypen, alternatieven onderzoeken en keuzes maken; • een onderwerp kiezen en daar op verschillende manieren vorm aan geven; • experimenteren met dezelfde materialen en technieken die in een bestaand kunstwerk zijn gemaakt;

<ul style="list-style-type: none"> • tijdens een voortgangsgesprek vertellen welke technieken er gebruikt zijn en vervolgstappen bespreken.	<ul style="list-style-type: none"> • kenmerken van stijlen en genres gebruiken als inspiratie voor het maken van eigen werk; • tussentijds en aan het eind resultaten met elkaar bespreken en vormgevingselementen benoemen.
--	---

Kerdoel 2 Reflecteren op creatieve vermogens

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling onderzoekt het eigen artistiek creatief vermogen.	De leerling onderzoekt het eigen artistiek creatief vermogen.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • oriënteren op artistieke voorkeuren: technieken, materialen, middelen; • maken van keuzes in relatie tot het proces en product; • tonen van het gemaakte werk in een tentoonstelling of voorstelling; • waarderen van individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • verwoorden van eigen artistieke voorkeuren. 	<ul style="list-style-type: none"> • verkennen van artistieke voorkeuren: technieken, materialen, middelen, thema, stijl, genre; • inschatten van eigen creatieve vermogens en het maken van keuzes in relatie tot het proces en het product; • tonen van het gemaakte werk in een tentoonstelling of voorstelling; • waarderen van individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen; • verwoorden van eigen artistieke voorkeuren.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • kennismaken met verschillende technieken, bijvoorbeeld: een schildertechniek of digitale fotografie, hiphoptechnieken, werelddansstechnieken; • materialen kiezen en onderzoeken hoe deze te gebruiken; • inrichten van klas met grote en kleine ontdekkingen, en successen vieren; • eigen kunstzinnige bijdrage waarderen; • oud en nieuw werk vergelijken om groei zichtbaar te maken en voorkeuren aan te geven. 	<ul style="list-style-type: none"> • bekende en nieuwe materialen en technieken kiezen en onderzoeken welke technieken en materialen aanspreken; • klank- of vormonderzoek uitvoeren; • inrichten van een 'wall of fame' of digitale omgeving en successen vieren; • eigen kunstzinnige bijdrage waarderen; • in portfolio werk vastleggen en voorkeuren aangeven.

Kerdoel 3 Betekenis geven

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling onderzoekt en waardeert betekenissen van kunst en cultuur.	De leerling onderzoekt en waardeert betekenissen van kunst en cultuur.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • beschouwen van individuele en gezamenlijke uitingen van kunst en cultuur; • beschouwen van uitingen van kunst en cultuur van uiteenlopende makers; • beschrijven van uitingen van kunst en cultuur, met gebruik van vaktaal; • vragen stellen over uitingen van kunst en cultuur; • verwoorden van een mening over uitingen van kunst en cultuur. 	<ul style="list-style-type: none"> • beschouwen van individuele en gezamenlijke kunstzinnige uitingen en van uitingen van kunst en cultuur van uiteenlopende makers, vanuit verschillende perspectieven; • interpreteren van uitingen van kunst en cultuur, met gebruik van vaktaal; • benoemen van vormgevingselementen; • gebruiken van bronnen over makers, het werk en de context; • onderbouwen van een mening over uitingen van kunst en cultuur.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • kijken en luisteren naar eigen en gezamenlijk kunstzinnig werk; • kijken en luisteren naar werk van makers uit verschillende landen; • taal geven aan bijvoorbeeld gebouwen, objecten, beelden, dans, muziek, film, rituelen, mode of toegepaste kunst door kenmerken van het werk te beschrijven; • vragen stellen over wat er wordt verbeeld en waar het werk over gaat; • uitwisselen van persoonlijke zienswijzen, oordeel uitstellen en ruimte geven aan emoties. 	<ul style="list-style-type: none"> • kijken en luisteren naar werk van makers vanuit het perspectief van bijvoorbeeld de maker, de maatschappij, de cultuur, de techniek; • taal geven aan diverse uitingen van kunst en cultuur door werk van makers te vergelijken; • vragen stellen over de relatie tussen de inhoud en de vorm; • uiteenlopende bronnen gebruiken zoals documentaires over makers en hun werk, artikelen; • waardering geven aan uitingen van kunst op basis van vorm en inhoud, en deze in de loop van het proces bijstellen.

Domein B Maken en betekenis geven

Kerdoel 4 Verbeelden en creëren

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling drukt zich zowel individueel als in samenwerking met anderen, betekenisvol uit in vormen van kunst.	De leerling drukt zich, zowel individueel als in samenwerking met anderen, betekenisvol uit in vormen van kunst.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • verbeelden van verhalen, ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens; • maken van een kunstzinnige uitingen als reactie op maatschappelijke vraagstukken en gebeurtenissen; • ontwerpen en realiseren van ideeën in een toegepaste vorm; • herinterpreteren van bestaand werk; • gebruiken van dansante, theatrale, muzikale, fotografische, filmische en beeldende vormgevingselementen bij het maken van eigen werk. 	<ul style="list-style-type: none"> • verbeelden van verhalen, ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens; • maken van een kunstzinnige uiting als reactie op maatschappelijke vraagstukken en gebeurtenissen; • ontwerpen en realiseren van ideeën in een toegepaste vorm; • herinterpreteren van bestaand werk; • bewust gebruiken van dansante, theatrale, muzikale, fotografische, filmische en beeldende vormgevingselementen bij het maken van eigen werk.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • verbeelden van een vakantieavontuur in een gezamenlijke kunstzinnige uiting; • herontwerp maken voor een plek in de buurt in samenhang met andere leergebieden; • ontwerpen van een gebouw, kleding, interieur, product (bijvoorbeeld een spel) voor een bepaalde doelgroep; • een bestaand lied op een eigen manier zingen; • werk van kunstenaars vergelijken en die inzichten toepassen in eigen werk. 	<ul style="list-style-type: none"> • een lied componeren in een streek-, jongeren- of thuistaal; • creatieve ontwerpen maken voor oplossingen van het woningtekort; • een game ontwerpen bij een supermarktactie; • populaire, actuele, historische en volksdans op een eigen manier verbeelden; • kenmerken van werk van actuele kunstenaars onderzoeken en deze toepassen in eigen werk.

Kerndoel 5 Kunstzinnige technieken en vaardigheden

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling gebruikt technieken en vaardigheden bij het maken van individueel en gezamenlijk werk.	De leerling kiest en gebruikt bekende en nieuwe technieken en vaardigheden bij het maken van individueel en gezamenlijk werk.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • gebruiken van muzikale technieken en instrumenten; • gebruiken van beeldende materialen, technieken en gereedschappen; • gebruiken van fotografische en filmische technieken; • gebruiken van dansante technieken; • gebruiken van theatrale technieken. 	<ul style="list-style-type: none"> • gebruiken van muzikale technieken en instrumenten; • gebruiken van beeldende materialen, technieken en gereedschappen; • gebruiken van fotografische en filmische technieken; • gebruiken van dansante technieken; • gebruiken van theatrale technieken.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • zingen, componeren, improviseren, spelen, lezen en noteren, luisteren van en bewegen op muziek; • teken-, schilder- en drukwerktechnieken, constructieve, plastische technieken en textiele technieken, digitale technieken, mixed-mediatechnieken; • eenvoudige composities maken met beeld en geluid en rekening houden met perspectief, kadering, kleur, contrast, belichting; • motoriek en coördinatie, balans en lichaamshouding met gebruik van ruimte, tijd en kracht; • een karakter spelen en beweging, houding, gebaren, mimiek, stem en taal gebruiken. 	<ul style="list-style-type: none"> • zingen, componeren, improviseren, spelen, lezen en noteren, luisteren van en bewegen op muziek; • teken-, schilder- en drukwerktechnieken, constructieve, plastische technieken en textiele technieken, digitale technieken, mixed-mediatechnieken; • composities maken met beeld en geluid en rekening houden met perspectief, kadering, kleur, contrast, belichting; • motoriek en coördinatie, balans en lichaamshouding met gebruik van ruimte, tijd en kracht; • een karakter spelen en beweging, houding, gebaren, mimiek, stem en taal gebruiken.

Domein C Meemaken en betekenis geven

Kerdoel 6 Kunst en cultuur beleven

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling neemt deel aan diverse kunstzinnige en culturele activiteiten en reflecteert op eigen ervaringen en die van anderen.	De leerling neemt deel aan diverse kunstzinnige en culturele activiteiten en toont inzicht in kunst- en cultuuruitingen.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • omgaan met de gebruiken of gewoonten bij deelname aan kunstzinnige en culturele activiteiten in uiteenlopende culturele contexten; • uitwisselen van ervaringen in interactie met professionele makers; • respect tonen voor uiteenlopende opvattingen en belevingen van anderen; • vergelijken van interesses en voorkeuren voor kunstzinnige uitingsvormen; • reflecteren op de ervaringen in woord, beeld en klank met aandacht voor inhoud, vorm en betekenis. 	<ul style="list-style-type: none"> • omgaan met de gebruiken of gewoonten bij deelname aan kunstzinnige en culturele activiteiten in uiteenlopende contexten; • uitwisselen van ervaringen in interactie met professionele makers; • beschrijven van het effect van de gebruikte technieken en vormgevingselementen op de ervaring; • vergelijken van interesses en voorkeuren voor kunstzinnige uitingsvormen; • vastleggen van ervaringen in woord, beeld en klank met aandacht voor inhoud, vorm en betekenis.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • de reactie afstemmen op het doel, de functie en de context van de activiteit, zoals het geven van aandacht en applaus in een theater, of het niet aanraken van kunstwerken in een museum; • onder leiding van makers een eigen interpretatie van een scène naspelen; • vertellen wat is opgevallen over de inhoud en de vorm van een toneelstuk, het decor en de kleding; • een keuze maken voor een activiteit op basis van eerdere ervaringen; 	<ul style="list-style-type: none"> • de reactie afstemmen op het doel, de functie en de context van de activiteit; • in gesprek gaan met makers, voorafgaand of na de ervaring, een brief schrijven aan de makers over de ervaring of de inhoud van het werk; • een bestaand werk uitvoeren in andere materialen, kleuren of onder een filmfragment andere muziek plaatsen en over de effecten praten; • op basis van ervaringen een volgende keuze maken voor een activiteit;

<ul style="list-style-type: none"> • een verwerkingsopdracht in de vorm van een scène, lied, animatie of een beeld naar aanleiding van een tentoonstelling, film of theaterstuk.	<ul style="list-style-type: none"> • een verwerkingsopdracht in de vorm van een scène, lied, animatie of een beeld naar aanleiding van een tentoonstelling, film of theaterstuk, een tegengeluid componeren.
---	---

Kerdoel 7 Kunst en cultuur in context

Doelzin po/so:	Doelzin onderbouw v(s)o:
De leerling verkent de achtergrond van kunstzinnige en cultuurhistorische uitingen.	De leerling onderzoekt de achtergrond van kunstzinnige en cultuurhistorische uitingen en de functie van kunst en cultuur op de samenleving.
Het gaat hierbij om:	Het gaat hierbij om:
<ul style="list-style-type: none"> • verkennen van actuele en historische uitingen van kunst en erfgoed in cultuur; • verkennen wat de invloed is van tijd en plaats op het werk van makers; • oriënteren op de functie en waarde van uitingen van kunst en cultuur. 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijken van diverse, actuele en historische uitingen van kunst en erfgoed in cultuur; • vragen stellen over de invloed van tijd en plaats op het werk van makers; • vragen stellen over de invloed van kunst op de samenleving; • beoordelen van de functie en betekenis van kunst en cultuur in het eigen leven.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan:
<ul style="list-style-type: none"> • een verzameling van diverse kunstzinnige uitingen aanleggen van makers met een uiteenlopende achtergrond; • praten over waarom en hoe een historisch gebouw een nieuwe functie krijgt, zoals een culturele ruimte, kantoor of restaurant; • praten over de verschillen tussen oude en nieuwe uitingen van kunst en cultuur, of over de kenmerken van uitingen van kunst van makers uit andere landen. 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijken van werken van verschillende makers binnen eenzelfde stroming of van makers uit verschillende landen in een bepaalde periode; • kunst bekijken vanuit bijvoorbeeld politieke, sociale en religieuze omstandigheden in een bepaalde periode in een bepaald land; • nadenken over hoe bepaalde muziek de muziekindustrie verandert en gesprekken over ongelijkheid beïnvloedt; • nadenken over wat kunst kan betekenen in het dagelijks leven na school en op school.

Begrippenlijst kunst en cultuur

Begrip	Toelichting
Artistiek creatief vermogen	Het artistiek creatief vermogen verwijst naar een combinatie van technieken, vaardigheden en kennis die leerlingen leren toepassen in een artistieke context en de betekenisvolle ervaringen die zij opdoen tijdens het leren door en over kunst. Ze leren hierbij omgaan met speelruimte, en ze verkennen op een vrije, speelse en onderzoekende manier verschillende mogelijkheden. Ze leren verbanden leggen, alternatieven onderzoeken en keuzes maken in relatie tot het proces en het product. Ze ontwikkelen vaardigheden om creatieve en innovatieve oplossingen te bedenken voor eigen werk en daarbij gebruik te maken van verbeeldingskracht en voorstellingsvermogen.
Artistiek	Artistiek heeft betrekking op alle vormen van kunst en biedt een breed scala aan mogelijkheden voor de ontwikkeling van creativiteit, expressie en innovatie.
Betekenis geven	Betekenis geven aan kunst omvat onder meer het beschouwen, beschrijven, vergelijken, analyseren, contextualiseren, interpreteren en waarderen van kunstzinnige en culturele uitingen. Het doel is de uiting van kunst en cultuur te duiden, en uiteindelijk een eigen positie te bepalen en zich een mening te vormen.
Betekenisvol uitdrukken	Benadrukt dat de kunstzinnige uiting die gemaakt is een betekenis heeft en een boodschap of verhaal communiceert.
Convergente denkvaardigheden	De convergente denkvaardigheden zijn erop gericht om alle informatie, ideeën en oplossingen samen te brengen tot één of enkele voorstellen of ontwerpen; het gaat om 'trechteren'.
Creativiteit	In het leergebied kunst en cultuur heeft creativiteit betrekking op het vermogen om met behulp van materialen en technieken veel nieuwe en/of ongebruikelijke ideeën en oplossingen te bedenken en te realiseren.

Creatieve maak- en denkstrategieën	<p>Methoden en technieken die gebruikt worden om nieuwe ideeën en originele oplossingen te maken en te bedenken. Ze stimuleren de ontwikkeling van het artistiek creatief vermogen in het leergebied kunst en cultuur.</p> <p>Bij creatieve maakstrategieën valt te denken aan: experimenteren met materialen en middelen, prototyping, collage- of assemblagetechnieken, storyboarding, remixen, improvisatie.</p> <p>Bij creatieve denkstrategieën valt te denken aan: brainstormen, out of the box denken, divergeren en convergeren, metaforen gebruiken.</p>
Cultuur	<p>(1): Alles wat mensen denken, doen en maken en de betekenissen die zij daaraan geven.</p> <p>(2): Dynamisch geheel aan gebruiken en uitdrukkingsvormen die bij een groep hoort c.q. aan haar wordt toegeschreven. Zie: identiteit.</p>
Culturele diversiteit	<p>De aanwezigheid van onder meer verschillende talen, tradities, normen, waarden, religies, etnische achtergronden en andere aspecten van cultuur die de mens uniek maken.</p>
Divergente denkvaardigheden	<p>Als specificering van creatieve denkvaardigheden zijn divergente denkvaardigheden essentieel voor creatieve vakken en beroepen. Deze gaan over het vermogen om speels, out of the box en onbevangen originele en vooral veel verschillende ideeën te bedenken. Denk aan brainstormen, mindmappen, moodboards maken. Het gaat om 'waaieren': een idee de ruimte te geven.</p>
Diversiteit	<p>Verscheidenheid; onze maatschappij kenmerkt zich onder andere door het samenleven van mensen met verschillende achtergronden, oriëntaties en mogelijkheden. De wet schrijft voor dat leerlingen in Nederland in ieder geval kennis [verwerven] over en respect [ontwikkelen] voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid.¹</p>

¹ WPO, Artikel 8, lid 3c; eensluidend geformuleerd in de WVO en de WEC.

Erfgoed in cultuur	Erfgoed omvat die vormen van cultuur die een groep mensen op een bepaald moment de moeite waard vindt om te bewaren. Erfgoed helpt leerlingen de wereld beter te begrijpen, de verschillende waarden, gevoelens en betekenissen te onderzoeken, en waarde toe te kennen aan de omgeving.
Expressie	Leerlingen leren op een krachtige en betekenisvolle manier uitdrukking te geven aan gedachten, ervaringen, gevoelens. In het leergebied kunst en cultuur staat expressie voor een filmische, beeldende, muzikale, dansante en theatrale gevoelsuitdrukking. Dit kan zowel een individuele als een collectieve gevoelsuitdrukking zijn.
Functies van kunst	Zoals amuserend, economisch, decoratief en maatschappelijk.
Genres in de kunst	De benaming waarmee alle films, voorstellingen en andere creatieve producten worden ingedeeld overeenkomstig hun inhoud, structuur, stijl en vormgeving.
Iteratief proces	Een proces waarbij een maker stapsgewijs, voortdurend reflecterend op het proces, het werk steeds aanpast en verbetert. Daarbij keert de maker steeds terug naar eerdere fasen om ideeën, technieken en verbeteringen door te voeren.
Kunstzinnige en culturele activiteiten	Activiteiten waardoor leerlingen in aanraking komen met het diverse kunstzinnige en culturele landschap. Dat kan in de school en de schoolomgeving. Voorbeelden daarvan zijn een bezoek aan een tentoonstelling, een concert, een voorstelling en een film.
Maatschappelijke vraagstukken	(Complexe) kwesties en uitdagingen binnen de samenleving die van invloed zijn op het welzijn van individuen en de gemeenschap als geheel. Deze vraagstukken hebben invloed op verschillende aspecten van het menselijk leven, zoals politiek, economie, onderwijs, gezondheidszorg, sociale rechtvaardigheid en gelijkheid.

Multiperspectiviteit	<p>Het begrip multiperspectiviteit gaat over het verkennen van onderwerpen, kennis en historisch en cultureel erfgoed van een bepaalde gemeenschap vanuit meerdere perspectieven. Door leerlingen te laten reflecteren op kennis, onderwerpen en cultureel erfgoed van anderen in het verleden en heden, kunnen zij leren betekenis te geven aan gebruiken, tradities en identiteiten van anderen in andere contexten en/of tijdsperiodes (zie bijvoorbeeld Grever, 2012; Grever & Van Boxtel, 2014). Bron: WOA-canon diversiteit</p>
Perspectieven	<p>Een manier van waarnemen die een denkrichting geeft om kunst te beschouwen en betekenis te geven. Het kijken en luisteren vanuit het eigen perspectief en meerdere perspectieven (perspectiefwisseling) leidt tot verbreding en verdieping. Perspectiefwisseling is het inleven in de standpunten en belangen van een ander. Perspectieven kunnen zowel vakspecifiek geladen (bijvoorbeeld: historisch, technologisch, filosofisch) zijn, als generiek (bijvoorbeeld: maatschappelijk, ethisch, politiek). Dit verruimt de kijk van leerlingen op de wereld en geeft inzicht in zowel hun eigen perspectief als dat van anderen.</p>
Reflecteren	<p>Reflecteren valt onder de leervaardigheden en is omschreven als: inzicht hebben in eigen kennis en manier(en) van leren, redeneren en probleemoplossing; daarover kunnen nadenken en jezelf daarin kunnen sturen.</p>
Speelruimte	<p>Fase(n) in het leerproces waarin leerlingen verschillende mogelijkheden leren verkennen, verbanden leggen, alternatieven onderzoeken en keuzes maken. Ze ontwikkelen vaardigheden om creatieve en innovatieve oplossingen te bedenken voor eigen werk en daarbij gebruik te maken van verbeeldingskracht en voorstellingsvermogen.</p>
Stromingen in de kunst	<p>Een periode die kenmerkend is voor een bepaalde groep, periode en plaats in de kunstgeschiedenis. Kenmerken van kunststromingen zijn gelijkwaardige stijlen en ideeën in de culturele ontwikkeling.</p>

Verbeelden	Verbeelden verwijst naar het actieve proces van het maken van kunstzinnige uitingen in diverse vormen van kunst: een schrijver verbeeldt een situatie in een verhaal, een muzikant verbeeldt een sfeer in een muziekstuk, een schilder verbeeldt een verhaal in een schilderij. Verbeelden gaat vaak samen met het vermogen om beelden in je hoofd te vormen: te fantaseren, ideeën te bedenken en mentaal vorm te geven of je iets voor te stellen.
Voorstellingsvermogen	Het vermogen om beelden in je hoofd te vormen: te fantaseren, ideeën te bedenken en mentaal vorm te geven of je iets voor te stellen.
Vormgevingselementen	Beeldend: vorm, compositie, kleur, licht, ruimte, materiaal en techniek. Dans: compositie in ruimte, tijd en kracht, samenwerkingsvormen en structuur. Theater: theater, spel en theatervormgeving. Muziek: toonhoogte, toonduur, tempo, dynamiek, klankkleur, vorm en vormelementen, compositie. Film: camerastandpunt (beweging, positie, kaders), kleurgebruik, art-direction, geluid, muziek, visuele effecten, nabewerking, cinematografie en montage.
Welbevinden	De mate waarin iemand zich lichamelijk, geestelijk en sociaal goed voelt. Het gaat over lekker in je vel zitten, maar ook over lichamelijk gezond zijn, je tevreden voelen. Kunst en cultuur kunnen direct en indirect een bijdrage leveren aan het vergroten van het welbevinden.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.